

Na to navazuje šesté kapitola detailnějším rozbořem účinků základních práv v soukromém právu, kde problematizují hodnotu (smluvní) svobody. Otvírá se tak prostor pro polemování, což je téma autorem zmapované už v jeho knižní prvotině.

V sedmé kapitole se systematictěji dostáváme k několikrát dotčenému tématu právního pluralismu, který je zde klasifikován (právní partikularismus, normativní pluralismus, mocenský pluralismus...) a podrobněji exponován opět ve vztahu k ochraně základních práv (vnitrostátní, mezinárodní a evropské právo) a také ve vztahu ke specifickému tématu občanství.

Celým textem procházejí odkazy na judikaturu, někdy i v podobě menších případových studií umožňujících autorovi ozřejmit to, co je pro další výklad podstatné. Ač je nevtíravý, své názory a komentáře nesmlčuje.

Od právněteoretických pojednání mnohdy neočekáváme srozumitelnost, pokud jsme si navykli ztotožňovat těžký jazyk s myšlenkovou hloubkou. *Pavel Ondřejek* však ukazuje, že o složitých tématech se dá pojednávat tak, že průběžně chápeme, o čem a proč píše. Vždyť i čtenáři, kteří by raději zamířili k zubaři, než se začetli do děl *Niklase Luhmanna*, mohou v *Ondřejkově* interpretaci, ne-li přímo „překlada“, ocenit ne jeden důležitý postřeh klasika systémové teorie.

V odborné literatuře to věru není pravidlem, ale u *Ondřejkovy* knihy může čtenář lítovat, že už končí, že jej propouští ze svého příběhu. Jednoho z mnoha příběhů, které se dají o právu vyprávět. Vezmeme-li v potaz, kolik zajímavých pojednání o lidských právech *Pavel Ondřejek* v posledních letech roztrousil v různých jazycích po různých periodických a neperiodických publikacích, mohli bychom si přát, aby je uspořádal do podoby knihy a svým čtenářům umožnil se do dalšího příběhu záhy opět vpravit.

Jan Kysela*

Starý Marek. Agent, který se neprostrělel... a ti ostatní. Praha: Auditorium, 2020, 352 s.

Každého, kdo se stejně jako recenzent zajímá o soudobé právní dějiny, potěší kniha právního historika *Marka Starého* o činnosti tzv. agentů-chodců. Československých občanů, kteří uprchli na Západ a následně přecházeli hranice zpět do vlasti, aby plnili nejrůznější úkoly špionážního charakteru, ale také pomáhali převádět do svobodného světa ty, kdo s poúnorovým režimem nesouhlasili. V odborné literatuře jde o téma dosud málo zpracované,¹ i když agenti-chodci se stávali postavami filmových a televizních příběhů i beletrie. Za všechny: postava Pavla Bláhy v kontroverzním televizním seriálu *Třicet případů*

* Prof. JUDr. Jan Kysela, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy a Kancelář Senátu. E-mail: kyselaj@prf.cuni.cz.

¹ Např. HLADÍK, O. František Vacek – krátká kariéra popraveného agenta-chodce. *Paměť a dějiny*. 2013, roč. VII, č. 1, s. 103–114. MALLOTA, P. Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem aneb neznámý příběh ze Šumavy padesátých let v dobových souvislostech. *Securitas Imperii*. 2018, č. 32, s. 190–221. PEJČOCH, I. – TOMEK, P. *Agenti-chodci na popravišti. Kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949–1958*. Cheb: Svět křídél, 2010. SVOBODA, L. – TICHÝ, M. (eds). *Cesty za svobodou. Kurýři a převaděči v padesátých letech 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015.

majora Zemana, film *Král Šumavy* a dle scénáře k tomuto filmu následně vydaná kniha.² V oblasti literatury faktu se o nich dílčím způsobem zmiňuje například *Josef Frolík* ve svém líčení rozvědčné a kontrarozvědčné činnosti Státní bezpečnosti.³

Autor rozvíjí a detailně dokumentuje příběh svého strýce *Štěpána Starého* a jeho druhů, kteří byli těmito agenty-chodci, ale i těch, kdo je za hranicemi řídili a doma jim pomáhali. Právě inspirace rodinnými vazbami zaujala recenzenta k četbě díla i k napsání této recenze. Můj otec patřil k těm, kdo v roce 1945 obnovovali Spolek českých právníků Všehrd.⁴ Většina jeho členů, včetně starosty *Emila Ransdorfa*, odešla do emigrace. On sám se k tomu neodhodlal. Za svých studií ve Velké Británii v roce 1947 byl oťřesen životními podmínkami polských emigrantů-letců v zemi, za níž nasazovali své životy. Nedlouho po únorovém převratu potkal jednoho ze svých přátel, který emigroval. Okamžitě se poznali, ale kolega mu dal zřetelně najevo, aby se k němu nepřibližoval. Jakkoliv jsme za minulého režimu měli tendenci věřit opaku toho, co nám oficiální propaganda předkládala, o existenci agentů-chodců jsem proto nikdy nepochyboval.

Knih je rozdělena do dvou částí. První část s názvem *Špionáž* mapuje ilegální odchod *Štěpána Starého* a dalších do zahraničí, jejich emigrantské osudy, kontakty s CIC a jinými zahraničními výzvědnými službami, a konečně jejich akce na československém území. *Marek Starý* důsledně a obdivuhodně pracuje s archivními dokumenty, zejména s vyšetřovacími spisy Státní bezpečnosti. Jeho poznatky a jím shromážděné údaje jdou vskutku do nejmenších podrobností. Autorovy závěry jsou logické, strážlivé a objektivní. Nenechává se strhnout povrchními ideologizujícími konstatováními, byť v některých momentech by k nim mohl mít důvod. Zatímco před rokem 1989 v nás byl vyvoláván obraz zlých agentů, CIA nebo CIC, proti nimž stojí hodní a ušlechtilí strážci socialismu, po sametové revoluci se tváře dobra a zla obrátily. Uvedený rozpor uvádí *Marek Starý* na pravou míru například citací z vyšetřovacího spisu rozhovoru mezi agentem-chodcem, který se zdráhal ve své činnosti na československém území pokračovat, a jeho řídicím orgánem, který mu měl říci: „*Tato služba má své zákonitosti, které musejí být dodržovány, ať už je to služba anglická, ruská nebo bývalá německá, každá v případě odporu své lidi likviduje.*“⁵ Právě detailní práce s archiváliemi odhaluje, že agenti-chodci byli lidé se svými slabostmi, vnitřními rozpory, ambicemi, ale i s osobními selháními.

Ve svých závěrech klade autor otázku po vnitřní motivaci těch, kdo přijali úlohu agentů-chodců a spolupracovníků CIC. Zda se tito lidé, kteří jsou dnes respektováni jako bojovníci za svobodu a demokracii, spíše než ušlechtilými pohnutkami ideovými nenechali prostě zlákat příslibem vysoké odměny, popřípadě dalších výhod, jako třeba urychlení imigračního řízení.⁶ Tuto premisu *Marek Starý* nevyvrací, ale do jisté míry ji relativizuje poukazem na skutečnost, že se jednalo o osoby se záporným vztahem ke komunistickému režimu. Rovněž tvrzení vyšetřovacích a soudních spisů o zjištěných pohnutkách nepovažuje za stoprocentně věrohodná. Vyšetřovaní se mohli pokoušet o zmírnění trestů

² KALČÍK, R. *Král Šumavy*. Praha: Naše vojsko, 1961.

³ FROLÍK, J. *Špión vypovídá*. Praha: Orbis, 1990.

⁴ JUDr. Miloslav Tomášek. In: NYMBURSKÝ, O. (ed.). *Všehrd 1868–2018*. Praha: Všehrd, 2018. Dostupné z: <<https://vsehrd.cz/cestni-clenove-vsehrdu>>.

⁵ Recenzované dílo, s. 88–89.

⁶ Recenzované dílo, s. 314, cituje názor Petra Maloty: MALOTA, P. Osudy prachatického kurýra Josefa Ludvíka na pozadí zpravodajských operací čs. exilu. In: SVOBODA, L. – TICHÝ, M. (eds). *Cesty za svobodou. Kurýři a převaděči v padesátých letech 20. století*, s. 114.

a „ani sama komunistická justice mnohdy neměla přílišný zájem akcentovat u souzených cokoliv jiného, než „zvrácený oportunistus““.⁷ Na rozdíl od legendárního protivníka majora Zemana agenta Bláhy disponovali skuteční agenti-chodci často povrchním výcvikem a mizivými zpravodajskými zkušenostmi. Autor cituje názor, že „západním zpravodajským službám vůbec nezáleželo na vysokých ztrátách, protože jen v takovém případě mohly být vysílány osoby s minimálním výcvikem, které vzápětí padly do rukou StB.“⁸

Druhá část knihy s názvem *Pomsta režimu* je juristicky propracovanou analýzou justičního systému poúnorového Československa. Nejen v rovině teoretické, ale i v rovině praktické. Autor tu podává brilantní výklad pojmu „politický proces“ nebo vývoje poúnorového hmotného i procesního trestního práva v oblasti trestných činů na ochranu republiky. Teoretický výklad vzápětí dokumentuje plastickým líčením konkrétních případů svých „hrdinů“ z části první před vyšetřovateli a před soudy. Jak již konstatováno, *Marek Starý* je v práci s archiváliemi velmi přesný a objektivní. Dle spisového materiálu rekonstruuje výslech jednoho z protagonistů svého příběhu, který uvedl bezpečnostním orgánům tolik kontaktů, že s nimi ani nepočítaly a dokonce u některých konstatovaly, že „avizované provinění či podezření se nezdálo dostatečně závažné na to, aby se jím zabývaly“.⁹ Podle spisových protokolů mezi nimi figurovalo i jméno *Jaroslava Heyrovského*, nositele Nobelovy ceny z roku 1959. Opět velmi důkladná autorova práce s fakty umožňuje čtenáři poznat řízení před tehdejšími Státními soudy v politických procesech.¹⁰ I když praxe byla zřejmě nejednotná. „Na rozdíl od známých monstrprocesů, v nichž se všichni zúčastnění učili své vystoupení nazpaměť,“ píše *Marek Starý*, „působí protokol hlavního líčení celkově dojmem, že obžalovaným byla dána příležitost se vyjádřit relativně svobodně.“¹¹ Zajímavá jsou jeho zjištění, že ne všechna tvrzení Státní prokuratury Státní soud přijal a že dokonce v následném odvolacím řízení byly některé důkazní závěry Nejvyšším soudem odmítnuty, či dokonce kritizovány.¹² Společným jmenovatelem politických procesů byly ovšem demonstrativně vysoké tresty. V autorem popisovaném procesu, na rozdíl od jiných procesů s agenty-chodci, sice nepadl žádný trest smrti nebo doživotního žaláře,¹³ ale za skutky typu předání lístku se zprávou byly uděleny až desetileté tresty. V této návaznosti *Marek Starý* dedukuje, za jak nebezpečné považovaly bezpečnostní a soudní orgány informace, které měli agenti-chodci předávat svým řídicím orgánům. V procesech před Státními soudy byly za společensky nebezpečné pokládány veškeré takové informace. Později ovšem, například při rehabilitačních procesech, byl tento pohled významně přehodnocen. Agenti-chodci dodávali svým řídicím orgánům často informace povrchní, nadhodnocené nebo nepoužitelné, aby si „zasloužili“ svoji odměnu, a hlavně, aby se z výzvědné činnosti vyvázali a mohli odejít do vysněné země. Ovšem CIC byla schopna kvalitu takových informací vyhodnotit a po svých agentech tvrdě požadovat lépe odvedenou práci.¹⁴

⁷ Recenzované dílo, s. 315, cituje názor Petra Maloty v díle dle pozn. 6, s. 114–115.

⁸ Recenzované dílo, s. 322, cituje názor z díla SVOBODA, L. *Kurýři a převaděči, jedna z forem protikomunistického odboje*. In: SVOBODA, L. – TICHÝ, M. (eds). *Cesty za svobodou. Kurýři a převaděči v padesátých letech 20. století*, s. 15.

⁹ Recenzované dílo, s. 242.

¹⁰ Srov. též BLÁHOVÁ, I. – BLAŽEK, L. – KUKLÍK, J. – ŠOUŠA, J. a kol. *Oběti komunistické spravedlnosti. Právní aspekty politických procesů 50. let 20. století*. Praha: Auditorium, 2015.

¹¹ Recenzované dílo, s. 263.

¹² Recenzované dílo, s. 326.

¹³ PEJČOCH, I. – TOMEK, P. *Agenti-chodci na popravišti. Kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949–1958*.

¹⁴ Recenzované dílo, s. 318.

Poslední stránky recenzovaného díla jsou věnovány pobytu odsouzených v lidově demokratických nápravně výchovných zařízeních, jejich propouštění na svobodu, případně rehabilitačním procesům.

Za zvláštní zmínku stojí autorův styl, který je velmi bohatý a různorodý. Najdeme tu pasáže jako vystrížené z detektivního románu, například hned úvodní expozici sebevraždy *Štěpána Starého* před zatčením Státní bezpečností. Jsou tu ovšem rozsáhlé pasáže vědeckého stylu, které svědčí o autorově odborné erudici a perfektní znalosti vědecké metodologie. Pasáže líčící osudy protagonistů celého příběhu, rekonstruované krok za krokem dle vyšetřovacích a následně soudních spisů, mohou sice působit v prvním dojmu poněkud jednotvárně, ale po hlubším zamyšlení vedou k řadě závěrů, z nichž některé činí sám autor. Dílo lze doporučit k přečtení všem, kdo se zajímají o naše moderní, nejen právní dějiny. Měli by si je ovšem přečíst i ti, kdo se chystají psát literární dílo či filmový nebo televizní scénář z této doby. Právě v recenzovaném díle by mohli najít dost látky pro lepší a objektivnější tvůrčí zpracování této části naší moderní historie.

Michal Tomášek*

Gábriš Tomáš. Preskriptívna teória práva. Metodológia aplikácie práva pre súčasnosť. Bratislava: VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2020, 224 s.

Profesor *Tomáš Gábriš* vešel ve známost v české právní vědě bohatou publikační činností v oboru právních dějin; v posledních letech se staly předmětem jeho odborného zájmu i témata z oblasti právní teorie. Byl spoluautorem učebnice *Aktuálne otázky teórie práva*¹ anebo *Antológia k dejinám právneho a politického myslenia*,² a dále například hlavním editorem sborníku s názvem *Nedogmatická právna veda*.³ Zejména poslední z uvedených knih doplňuje významným způsobem mezeru v české a slovenské odborné literatuře.

Zatímco v případech výše uvedených děl šlo především o přehledovou či učebnicovou literaturu, recenzovaná monografie s názvem *Preskriptívna teória práva. Metodológia aplikácie práva pre súčasnosť* se od předešlých knih liší v tom, že přináší ucelený a především originální pohled autora na současné právo a jeho aplikaci. Práce je cenná zejména tím, že v ní autor zúročuje svou erudici v oborech právní historie a teorie práva; navíc je obohacena o vynikající analýzy děl současné italské a španělské právní vědy, které jsou zejména z důvodu jazykové bariéry ve středoevropském prostoru poměrně málo známé.

* Prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc. Proděkan a vedoucí katedry evropského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Tato recenze vznikla v rámci výzkumného programu Univerzity Karlovy Progres Q02 *Publicizace práva v evropském a mezinárodním srovnání* a Univerzitního výzkumného centra UNCE/HUM/028 *Pražské centrum pro výzkum míru*.

1 *Aktuálne otázky teórie práva*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018.

2 CHOVANCOVÁ, Jarmila – GÁBRIŠ, Tomáš – KLUKNAVSKÁ, Andrea. *Antológia k dejinám právneho a politického myslenia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018.

3 GÁBRIŠ, Tomáš (ed.). *Nedogmatická právna veda: od marxizmu po behaviorálnu ekonómiu*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.